

Vienalainen kyläkuvaus

VILHO JYRINOJA *Akonlahden arkea ja juhlaa*. Kansanelämän kuvauksia II. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Turku 1965. 280 s.

Radoilta ja ratojen varsilta on SKS:n Kansanelämän kuvauksia -sarjan toisessa niteessä siirretty lähes tiettömien taipaleiden taa Lounais-Vienaan. Kalevalan laulumailta on kirjoitettu etupäässä romanttisesti hymisten tai mukaymmärtävästi säälien (poikkeuksena kokonaan toiselta pohjalta syntynyt Vienan kansa muistelee). Siksi Vilho Jyrinojan postuumi kuvaus Akonlahden arkea ja juhlaa on mielenkiintoinen ja perin tervetullut lisä Karjala-kirjallisuuteemme.

Vilho Jyrinoja tunnetaan Vienan kansa muistelee -teoksen yhtenä akonlahtelaisena kertojana, onhan koko teos hänen muistolleen omistettu. Muuta hänestä tuskin tiedetään. Akonlahden kuvauksen jatkoissa — Pertti Virtaranta, Muistelmaa Vilho Jyrinojasta — on tarpeellista lisävalaisua. Vasselei I. Vilho Ontropanpoika Jyrinoja (alk. Huotarinen) syntyi jouluna 1901 Kontokin Akonlahdessa Kuikan talossa. »Kauuin kašvinaika» ja iloisen onnelliset nuoruusvuodet Vienassa, sitten sodan tuoma suuri murros: kodin ja kotiseudun jättö, jota seurasi henkinen ja ruumiillinen romahdus juuri miehuuden kynnyksellä — näin jyrkästi vaihtuivat värit Jyrinojan elämäkudelmassa. Vilho Jyrinoja ei enää palannut Vienaan. Hän sai kuitenkin rinnalleen vienalaisen neidon, 17-vuotiaan Sanni Remsun, joka jakoi hänen kanssaan kirjavan evakko-taipaleen. Suomen kausi Jyrinojan elämässä oli työtä, muuttoa ja sairautta.

Kolmisenkymmentä vuotta: pysähdyspaikkoina Jyväskylä, Kajaani, Hyvinkää, Kotka (1928—39), Viipuri, Kuhmo ja Järvenpää. Ympäristöön juurtumisesta ei tässä yhteydessä voine puhua. Kuitenkin Kotkan vaihe oli ikävän alun jälkeen — toisen käden sormet menivät tapaturmassa — valoisaa ja antoisaa aikaa. Suunnaton lukuharrastus vei yli sairausajan. Tarmoa riitti opiskeluunkin: Jyrinoja, »kokonaan koulunkäymätön mies, suoritti ensin kansakoulun kurssin ja ryhtyi sen jälkeen painiskelemaan keskikoulun kurssin kanssa». Paikallisessa Karjala-kerhossa hän toimi innokkaasti. Nyt Jyrinoja myös ryhtyi panemaan järjestelmällisesti muistiin vienalaista tietoutta. Perheensä yhteydessä hänellä olikin ehtymätön lähde: Nasti-täti (= Nasti Aittavaara, o.s. Huotarinen). Läheisen Kymminlinnan pakolaisuhoitolasta löytyi oivallisia vienalaisen perinteen taitajia ja muistajia, olipa heitä aivan Kotkassakin. Jyrinojan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle Kotkasta lähettämien muistiinpanojen määrä on kunnioitettava: 1061 säettä kansanrunoa, loitsuja ja lauluja, 28 sananlaskua, 125 arvoitusta, kymmeniä sivuja kuvauksia leikeistä, kansanomaisista parannustavoista, vainajain muistelemisesta, pääsiäisen vietosta, praasniekoista yms. sekä lisäksi 108-sivuinen käsikirjoitus Vienalaiset häät. Niiden arvo ei ole vain määrässä tai asiallisessa luotettavuudessa: »Vilho Jyrinojan lä-

hettämille muistiinpanoille on ominaista murteen tarkka vaarinotto, ansio, jolla hän voittaa useimmat vianalaisen perinteen muistiinmerkitsijät.» Karjalaisiin lehtiin Jyrinoja kirjoitti ahkerasti, enimmäkseen kansatieteellisiä kuvauksia mutta myös kaunokirjallisia sepitteitä. Onpa häneltä 200-sivuinen romaaniakin: Miekan taru (kirj. V. O. Jehrimäini; 1934).

Evakkotaival jatkui keväällä 1948 Ruotsiin. Heimoyhteys karjalaisten kesken muodostui täällä entistä kiinteämmäksi, kun vieras kieli ei enää antautunut vanhemman väen omaksuttavaksi. Täällä Jyrinoja ryhtyi suunnittelemaan »kaikinpuolista kuvausta Akonlahden Kuikkanniemen elämästä ennen ensimmäistä maailmansotaa». Kuvauksen kehitykselle merkitseväksi muodostui Jyrinojan ja Virtarannan ystävyys. Jo ensi tapaamisen aikana »keskustelimme pitkään teoksen kirjoitustavasta ja jäsentelystä. Sovimme mm. siitä, että kirjassa kuvataan vain Akonlahdessa todella tapahtuneita asioita tai siellä kuultuja juttuja, ei muuta; siitäkin olimme yksimielisiä, että murteen muistiinpanon pitää olla mahdollisimman tarkkaa» (s. 232).

Kolmesti Jyrinojat muuttivat vielä Ruotsissa. Yhä heikentynyt terveys ei kestänyt enää tehdastyötä eikä pian metsätöitäkään. Virtarannan mukana Jyrinoja pääsi vielä kahdesti käymään Suomessa sukulaisten ja ystävien luona. Jälkimmäisellä kerralla Jyrinoja — matkalla hänelle rakkaaseen äidin kotikyliin Suomussalmen Hietajärvelle — sai kutsun »tuonilmaiseen» 15. lokakuuta 1956.

Huolella ja hartaudella valmisteltu käsikirjoitus jäi keskeneräiseksi. Jyrinojan toivomuksen mukaan Helmi Virtaranta on sen viimeistellyt ja saattanut painoon. Hän on myös poiminut Jyrinojan muistiinpanoista lähes 600 sananlaskua, sanomusta ja puheenpartta sekä liittänyt ne kyläkuvausten jatkoksi.

Lukija johdatetaan aluksi Kiitehenjärvelle, ja hänelle esitellään sen ran-

noille levittäytynyt Akonlahden kyläkunta. Tämä Jyrinojan lapsuusmaiseman ja syntysijojen kuvaus on herkkävireinen ja tunnelmallinen, kuvakylläinen ja runollinen mutta silti asiallinen. Se virittää sopivasti lukijan seuraamaan runokylän arkista aherrusta ja juhlariemua. Kalevalaiset kertautumat ikään kuin pidättelevät lukijaa ryntäämästä liian raisusti noilla runon ja muistojen pyhillä paikoilla.

Jehrimäisen Huotiksi verhoutuneen Vilho Jyrinojan vaiheita voimme seurata syntymäsijalta, lapsikylystä alkaen. Käymme hänen kerallaan paimenessa metsäisillä karjamailla ja heinässä suonurmilla, seuraamme häntä ansapoluille ja yövyimme metsäpirtissä, missä partasuut starikat »starinoa» sanovat, sekä vedämme nuottaa Kiitehen apajilla. Vuoden kierto raadantoinen ja praasniekkoineen avautuu vaihtelevana. Päätöksenä on mahtava hääkuvaus. Siinä esittäytyvät vianalaiset hääit kaikessa moninaisuudessaan ja loistossaan. Hääkuvaus on jokseenkin tarkkaan yhtäpitävä edellä mainitun vanhan käsikirjoituksen kanssa.

Vianalainen perinne ja tietämys on kuvauksessa koko ajan tiiviisti mukana. Jyrinoja on todella ollut perinteen tuntija, sen paljastavat monet jokapäiväisen elämän huomaamattomuudestakin löydetty karjalaiset ominaispiirteet. Hän tuo esiin myös monia jo unohtuneita tapoja ja pitämyksiä. Näytteeksi otettakoon Jyrinojan »murkinan» kuvaus (s. 57): »Syöntiaikana ei kukaan puhunut mitään. Kaikki tunsivat Jehrimä-ukon tavan: hän ei sallinut ruokapöydässä keskusteltavan, eikä edes metsässä ruokailtaessa tehty poikkeusta. Vasta kun oli pöydästä noustu ja silmät ristitty, sai ruveta puhumaan. Metsässä tehtiin ristimerkki itää kohti.» Tässä kuvastuu karjalaisen suurperheen patriarkaalinen järjestys: Jehrimä-ukko oli itseoikeutettu perheen pää. Ruoka, erityisesti leipä oli Jumalan lahjaa (*jumalanhyvä, pyhälän-annot*), siksi syötiin kunnioittavasti hiljen-

tyneinä, jonkinlaisen pyhän hartauden vallassa. Viimeinen lause varmentaa kuvauksen aitouden.

Kuvauksen yleiskieli on asiaan ja yhteenteen sopivasti karjalaisvaltaista. Pirtin ikkunat ovat »*puolipäivää* kohden» (s. 8), »peräikkuna antaa enemmän *murkinapäivää* kohti» (s. 11), oli »*yö lehti-Iivanan päivää* (= juhannusta) vasten» (s. 18); (Huoti) »*särpää* lusikalla riekkamaitoa patasesta» (s. 28), »seutu on vanhaa huuhdan pohjaa» (s. 48), »jyvät kannetaan *puu* nuun» (s. 68).

Kuvauksen jatkoksi liitetty arvokas sanaparsikokoelma on järjestelty aihepiireittäin 26 ryhmään, joista »Tytär — miniä — anoppi», »Lapset» ja »Sekalaista viisautta» ovat laajimmat. Nämä kiinteiksi kiteytyneet puheenparret ovat usein erinomaisen sattuvia karjalaisen ajattelutavan ja mielenlaadun kuvastajia. Niinpä esimerkiksi karjalainen saattaa puolustella leikinlaskuaan vetoamalla Jumalan huumorintajuun: »*Suut* kan ni Jumala šuvattšou», vapaasti suomennettuna 'ei Jumalakaan leikistä pahastu'. — Merkkipäivien osastossa on sananparren »*Svišenie*, skuušenie, pane mettšo kattilah!» selityksessä harhauttava epätarkkuus, kun *svišenie* on samastettu mikkelinpäivään (s. 205). »*Svišenie*» — pyhän Ristin löytämisen ja ylentämisen muistojuhla (14. 9.) — tosin vanhan luvun mukaan (27. 9.) satuu lähelle luterilaista mikkelinpäivää, joskus samaksi päiväksikin, mutta sillä ei silti ole mitään yhteyttä mikkelinpäivään. »Arkehiseen» I. paastottoman ajan ruokaan siirtyminen paastojen jälkeen

on joulun, pääsiäisen ja »petrun» kohdalla määritelty kansanomaisesti näin (s. 205): »Roštuo nouštuo, äijäpäivä päivän nouštuo, petrumpäivä šilmiem peštyö» (nim. antaa syödä arkehista). Tämän selitys olisi selvempi, jos pääsiäisen kohdalla olisi »jo auringon noustua» pro vasta» auringon noustua».

Teokseen liittyy yksityiskohtainen sana- ja nimihakemisto. Siihen on poimittu yhteensä 2284 sanaa, joista 574 propreja. Nimien suhteellinen runsaus (25 %) saa selityksensä teoksen muistelmanluonteesta. Nimien osalta hakemisto *Ahkoilan Santrasta Lönnrotin* kautta *Öröhön* tarkkaan poimittuine viitesivuineen lähenteleekin täydellisyyttä.

Akonlahden arkea ja juhlaa ei rajoitu vain sanalliseen esitykseen: sekä maisemien että ihmisten ja tapahtumienkin kuvausta täydentävät ja onnistuneesti elävöittävät TK-kuvaaja Vilho Uomalan valokuvat (vuodelta 1943) Kiitehenjärven rannoilta, joukossa neljä kuvaa Pirttilahdessa lavastetuista vienalaisista häistäkin.

Julkaisijan alkusanoissa Helmi Virtaranta mainitsee, että lapsuuskodin ja -maiseman ikävä sai Jyrinojan kirjoittamaan kuvauksensa. Vaikka lähtökohta onkin näin ollut kaihoisan romanttinen, on tulos silti vankkaa ja vakuuttavaa: lukija saa luotettavan kuvan vuosisatamme alun Akonlahdesta, muistojen kulta ei ole hävittänyt todellisuutta. Vienan kuva, ennen muuta Vienan sisäinen kuva on saanut syvyyttä, väriä ja jäntevyyttä.

MATTI JESKANEN